

Issuing the decree of free public services in blessed places and the spiritual role of these places in reducing crimes and social damages

Mehrdad Teymouri
Zahra Nouri

Abstract

The legislative criminal policy of Iran is based on the guidelines of the Supreme Leader and the general and strategic policies of the system, using the teachings of criminology, criminology and modern criminal sociology in order to reduce the criminal population of prisons and reform and rehabilitate criminals and avoid punitive policies and Repressive and failure to exclude criminals and resocialize them at the level of society, there is an attempt to impose alternative punishments of imprisonment in the law (1392). Therefore, according to the explanations presented, sentencing criminals to free public services (as one of the alternatives to imprisonment), in addition to preventing the evil effects of prison and its negative consequences and bitter consequences on the prisoner and his family, and not spreading the crime to those around him, and Preserving the reputation, dignity and personality of the criminal can reduce social damage depending on the religious and religious constructive consequences of this space; Because the presence in these holy places, due to the spiritual and spiritual atmosphere that governs it, softens the human spirit and moderates the carnal desires and softens the hearts, and as a result, it strengthens the religious foundation, growth and moral health of the convicts, and plays a significant role in ensuring social and moral happiness. Society plays. Therefore, it is expected that the relevant officials and trustees of the country, understanding this importance, do not neglect the irreplaceable role of the Blessed One in reducing social harm. With the aim of investigating the role of community service as an alternative punishment to imprisonment in the blessed Bekaa, this article has investigated the researches, articles, studies and documents related to the library method by using the descriptive and analytical research method, and it was concluded that endowments and charities As one of the institutions accepting public benefit services (free public services), they can play a significant role in the strategy of the goals of public benefit services in order to reform and rehabilitate the criminal and not exclude him from the society by welcoming the free services of convicts to be.

Keywords: Bekaa Motabreke, religious places, alternative punishments of imprisonment, community services, crimes, social harms.

إصدار مرسوم الخدمات العامة المجانية في الأماكن المباركة و الدور الروحي لهذه الأماكن في الحد من الجرائم و الأضرار الاجتماعية

مهرداد تيمورى^١

زهرا نورى^٢

الخلاصة

تتبع السياسة الجنائية التشريعية الإيرانية توجيهات المرشد الأعلى (مد ظله العالی) والسياسات الاستراتيجية العامة للنظام، وذلك باستخدام ما توصل اليه العلم الجنائي و علم الإجرام و علم الاجتماع الجنائي الحديث وذلك من أجل تقليل عدد المجرمين في السجون وإصلاح وتأهيل المجرمين وتجنب السياسات العقابية والقمعية وعدم نبذ المجرمين وإعادة دمجهم في المجتمع ومحاولة وضع عقوبات بديلة عن السجن في قانون (١٣٩٢). لذلك، وبحسب التوضيحات المقدمة، فإنه يصدر الحكم على المجرمين بتنفيذ خدمات عامة مجانية في الاماكن المباركة (كأحد بدائل السجن)، بالإضافة إلى منع آثار السجن السيئة وعواقبها السلبية والمريرة على السجين وعائلته، وعدم انتشار الجريمة بين الأشخاص ذوى العلاقة بالسجين والحفاظ على سمعة المجرم وكرامته وشخصيته اذ يمكن أن يقلل ذلك من الأضرار الاجتماعية اعتماداً على النتائج الدينية والمذهبية البناءة لتلك الاجواء؛ لأن التواجد في هذه الأماكن المقدسة و بسبب الجو الروحي والمعنوي الذي يحكمها يؤدي الى تطبيع النفس الإنسانية ويقوّم الميول ويلين القلوب، نتيجة لذلك فإنه يقوي الأساس الديني وتنمو الصحة الأخلاقية للمدانين ويلعب دوراً هاماً في ضمان السعادة الاجتماعية والأخلاقية للمجتمع. لذلك فإن المتوقع من المسؤولين والأمناء المعنيين في البلاد إن يدركوا هذه الأهمية ولا يهملوا دور الاماكن المباركة الذي لا بديل عنه في تقليل الضرر الاجتماعي. الهدف من المقال الحالي هو تبين دور خدمة المجتمع كعقوبة بديلة عن السجن في البقاع المباركة، تناول هذا المقال الأبحاث والمقالات والدراسات والوثائق المتعلقة بالأسلوب المكتبي باستخدام منهج البحث الوصفي والتحليلي وتوصل إلى إن الأوقاف والشؤون الخيرية باعتبارها إحدى المؤسسات التي تقبل الخدمات العامة (التي ينص عليها القانون) ويمكنها أن تلعب دوراً هاماً من خلال الترحيب بالخدمات المجانية للمحكوم عليهم في المكان المقدس ويجب أن تهدف خدمات النفع العام إلى إصلاح المجرم وتأهيله وعدم إقصائه عن المجتمع.

الكلمات المفتاحية: الاماكن المباركة، الأماكن الدينية، العقوبات البديلة للحبس، الخدمات المجتمعية، الجرائم، الأضرار الاجتماعية.

١. أستاذ مساعد، قسم القانون الجنائي و علم الجريمة، فرع تبريز، جامعة آزاد الإسلامية، تبريز، إيران
Mehrdadteymori1@gmail.com

٢. طالب ماجستير في القانون الجنائي و علم الجريمة، فرع تبريز، جامعة آزاد الإسلامية، تبريز، إيران
Zahra.nouri74.8.13@gmail.com

فصلنامه
علمی
مطالعات
باقاع و
اماكن
متبركه

صدور حکم خدمات عمومی رایگان در بقاع متبرکه و نقش معنوی این اماکن در کاهش جرائم و آسیب‌های اجتماعی

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۸

مهرداد تیموری^۱

زهرا نوری^۲

چکیده

سیاست جنائی تقنینی ایران به پیروی از رهنمودهای مقام معظم رهبری (مد ظله‌العالی) و سیاست‌های کلی و راهبردی نظام، با استفاده از آموزه‌های جرم‌شناسی، کیفرشناسی و جامعه‌شناسی کیفری مدرن در جهت کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها و اصلاح و بازپروری مجرمین و پرهیز از سیاست‌های تنبیهی و سرکوب‌گرانه و عدم طرد بزهکاران و بازاجتماعی کردن آنان در سطح جامعه در صدد وضع مجازات‌های جایگزین حبس در قانون (۱۳۹۲) برآمده است. لذا باتوجه به توضیحات مطرح شده محکوم کردن بزهکاران به خدمات عمومی رایگان (به‌عنوان یکی از موارد جایگزین‌های حبس)، در بقاع متبرکه علاوه بر جلوگیری از آثار سوء زندان و پیامدهای منفی و تبعات تلخ آن بر زندانی و خانواده وی و عدم اشاعه بزه نزد اطرافیان و حفظ آبرو، حرمت و شخصیت بزهکار می‌تواند موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی در گرو پیامدهای سازنده دینی و مذهبی این فضا شود؛ زیرا حضور در این اماکن مقدس به دلیل فضای روحانی و معنوی حاکم بر آن موجب تلطیف روح انسان و تعدیل تمایلات نفسانی و نرم شدن قلوب و در نتیجه باعث تقویت بنیه اعتقادی، رشد و سلامت اخلاقی محکومین شده و نقش به‌سزایی را در تأمین سعادت اجتماعی و اخلاقی جامعه ایفا می‌کند. از این‌رو انتظار می‌رود مسئولین و متولیان مربوطه کشور با درک این مهم، از نقش بی‌بدیل بقاع متبرکه در کاهش آسیب‌های اجتماعی غافل نشوند. مقاله حاضر با هدف بررسی نقش خدمات عام‌المنفعه به‌عنوان مجازات‌های جایگزین حبس در بقاع متبرکه با استفاده از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی به بررسی پژوهش‌ها، مقالات، مطالعات و اسناد مرتبط با روش کتابخانه‌ای به موضوع پرداخته است و این نتیجه حاصل گردید که اوقاف و امور خیریه به‌عنوان یکی از نهادهای پذیرنده (مقرر در قانون) از خدمات عام‌المنفعه (خدمات عمومی رایگان)، می‌توانند با استقبال از خدمات رایگان محکومین در بقاع متبرکه نقش به‌سزایی را در راهبرد اهداف خدمات عام‌المنفعه در جهت اصلاح و بازپروری مجرم و عدم طرد وی از جامعه داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: بقاع متبرکه، اماکن مذهبی، کیفرهای جایگزین حبس، خدمات عام‌المنفعه، جرائم، آسیب‌های اجتماعی.

۱. استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
mehrdadteymoori1@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
zahra.nouri.74.8.13@gmail.com

۱. مقدمه

سیاست جنایی سازمان ملل متحد و نظام‌های حقوقی پیشرفته معاصر با الهام از دیدگاه‌های نوین جرم‌شناسی، کیفرشناسی و جامعه‌شناسی کیفری بر این اساس استوار می‌باشد که استفاده از زندان به‌عنوان آخرین حربه برای مقابله با مجرمان خطرناک و توسل به مجازات اجتماعی جایگزین در سطح گسترده، نه تنها امنیت جامعه را تضمین می‌نماید، بلکه ضمن رعایت الزامات ناظر بر حقوق بشر و کرامت انسانی، هزینه‌های عدالت کیفری را به‌گونه چشمگیری کاهش می‌دهد (خاکسار، غلامی، زادگان، ۱۳۹۵: ۱). زیرا در کنار هم قرار گرفتن مجرمین حرفه‌ای و مجرمین اتفاقی موجب می‌گردد تا تجارب و تفکرات مجرمانه بر مجرمین اتفاقی تأثیرات منفی گذاشته و روند اصلاح‌پذیری و بازپروری آنان را به تأخیر بیاندازد (خلیلی کالی، محرابی کالی، ۱۳۹۸: ۶۸). در اینکه مجازات حبس در خصوص برخی جرائم مهم مفید و ضروری بوده و وجهه شرعی نیز دارد تردیدی نیست، اما معایب کثیر زندان و همچنین عدم تأمین اهداف اصلاحی از آن، دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری را بر آن داشته است تا استفاده از این مجازات را تا حد امکان محدود نمایند (میرخلیلی، یعقوبی، ۱۳۹۶: ۹۹). سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران، نیز با وضع قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و اختصاص فصل نهم این مجموعه به مجازات‌های جایگزین، به پیروی از رهنمودهای مقام معظم رهبری (مد ظله‌العالی)، و سیاست‌های کلی و راهبردی نظام و دستورالعمل ساماندهی کاهش جمعیت زندان و الهام از آموزه‌های جدید جرم‌شناسی و کیفرشناسی درصدد اصلاح و درمان مجرمین و بازاجتماعی کردن آن‌ها و پرهیز از اندیشه و تدابیر سزادهی و سرکوب‌گرانه صرف برآمده است (خاکسار، غلامی، زادگان، ۱۳۹۵: ۱۶۰). از آنجا که اجرای بسیاری از این تدابیر مانند خدمات اجتماع محور نیازمند مشارکت و همکاری مردم و نهادهای اجتماعی است، فرهنگ‌سازی را باید مهم‌ترین شرط لازم برای تضمین موفقیت برنامه‌های جایگزین تلقی کرد (حاجی‌تبار فیروزجائی، ۱۳۸۷: ۸۶).

بقاع متبرکه در ایران اسلامی به دلیل توجه مکتب شیعه به امامزادگان و توسل و شفاعت از بارگاهشان، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. امروزه توجه به نقش نهادهای دینی و بقاع متبرکه در مقابله با آسیب‌های اجتماعی مانند جرم و بزهکاری افزایش پیدا کرده است. در نتیجه، درک ماهیت رابطه بین دین و جرم می‌تواند، بینش‌های جدید و مؤثرتری را در راستای کمک به اجرای سیستم عدالت کیفری ارائه دهد. بقاع متبرکه در ایران، ظرفیت فراوانی برای مردم و مسئولین فراهم کرده است تا در جهت رشد معنوی و فرهنگی جامعه اسلامی قدم بردارند (رضایی، ۱۴۰۲: ۹). نقش بقاع متبرکه را در سلامت اخلاق افراد و جوامع و رشد اخلاقیات نمی‌توان انکار کرد و در سایه رشد و نهادینه کردن ارزش‌های اخلاقی در جامعه است که می‌توان به تمدنی پیشرفته دست یافت. حفظ فرهنگ جامعه از هرگونه تهاجم و تعرض فرهنگی، پیشگیری از جرم و جنایت یکی دیگر از نقش‌های فرهنگی بقاع متبرکه می‌باشد (ایمانی، ۱۳۹۴: ۲)؛ زیرا ایجاد ارتباط و انس و قرار گرفتن در فضای مضجع این افراد صالح موجب تلطیف روح و تعدیل تمایلات نفسانی و در نتیجه کاهش میزان گناه، جرم و بزهکاری خواهد شد (شریفی، قاسمی سعادت‌آبادی، ۱۳۹۴: ۹۱). به جهت حرمت و قداستی که این آستان مقدس نزد مردمان دارند، از بستر ارتقاء امنیت فردی و اجتماعی، تقویت پایبندی اجتماعی، تعامل فرهنگی اجتماعی، و همچنین پدیدآوری انسجام اجتماعی نقشی بنیادی

را در کاهش آسیب‌های اجتماعی ایفا می‌کنند (عبداللهی پور، سید رضوی، ۱۳۹۵: ۳۸۱)؛ لذا مقاله حاضر درصدد پاسخ به این سؤال است که آیا کیفی‌های جایگزین حبس می‌تواند نتیجه‌ی مطلوبی بر جامعه از طریق انجام خدمات عمومی رایگان یا عام‌المنفعه در بقاع متبرکه، در جهت نقش آفرینی خلاق و کارآمد داشته باشد؟

۲. مفهوم شناسی

مجازات جایگزین حبس: مجازاتی هستند که میان حبس و آزادی مشروط قرار دارند و در حقیقت نه سلب‌کننده آزادی‌اند و نه آزادی، از این رو مجازات بینابین نیز خوانده می‌شوند (آشوری، ۱۳۸۲: ۴۸). مارک آنسل مجازات جایگزین حبس را مجازاتی تعریف می‌کند که برای اجتناب از آثار و عواقب زیان‌بار کیفر حبس پیش‌بینی شده‌اند (حاجی‌تبار فیروزجائی، صفاری، ۱۳۸۶: ۷۴).

خدمات عمومی رایگان: خدمت عام‌المنفعه‌ای که با رضایت محکوم برای مدت معین و به‌طور رایگان به‌موجب حکم دادگاه در نهادهای پذیرنده انجام می‌گیرد.

سازمان اوقاف و امور خیریه: سازمان شبه‌دولتی ایرانی است که مدیریت کلیه موقوفات فاقد متولی و امامزادگان کشور را در اختیار دارد. حوزه فعالیت این سازمان شامل مدیریت موقوفات عام فاقد متولی، موقوفات خاصه و اماکن مذهبی اسلامی و بقعه‌های متبرکه، همچنین محبوسات، نذور، صدقات و هر مال دیگری که به‌غیراز عنوان وقف برای امور عام‌المنفعه و خیریه اختصاص یافته و نیز اداره مؤسسات و انجمن‌های خیریه است. رئیس این سازمان با پیشنهاد وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی از طرف ولی‌فقیه تعیین می‌شود.

بقاع متبرکه: به مکان‌هایی گفته می‌شود که مردم به‌واسطه وجود قبور مبارک پیامبران، امامزادگان یا علما و شهدای شاخص برای قبور مطهر آنان بارگاه، ضریح و گلدسته ساخته و برای آن مکان‌ها احترام خاصی قائل هستند.

۳. آثار معنوی بقاع متبرکه

بقاع متبرکه در راستای اصل تعظیم و بزرگداشت شعائر خداوندی به‌ویژه مزارات اهل‌بیت علیهم‌السلام از کانون‌های موردتوجه در شهرهای ایران است که با رویکرد زیارتی قابل توسعه است (مولائی، ۱۴۰۰: ۱۷۶). گرامیداشت اولیای خدا، مهم‌ترین ضرورت و فلسفه احداث بقاع متبرکه و حرم‌های مطهر است (مولائی، ۱۴۰۰: ۱۸۳). حفظ قداست شعائر دین، مسئله‌ای است که در قرآن کریم و آموزه‌های اسلامی بر آن تأکید بسیار شده است (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۲۹). در شناخت فلسفه زیارت بقاع متبرکه با توجه به آثار دنیوی و اخروی آن باید گفت آثار زیارت بقاع متبرکه در راستای دستیابی به زندگی سعادت‌مندانه در حیات دنیوی و بهره‌گیری از مواهب الهی در سرای آخرت است. زیارت بقاع متبرکه، به دلیل تأکیدات صورت گرفته از جانب پیشوایان مذهب مبنی بر اهتمام به بقاع متبرکه و بهره‌گیری از برکات وجودی آن‌ها در جامعه اسلامی همواره مورد اهتمام مسلمانان و به‌خصوص شیعیان بوده است (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۴۳). زیارت و دامنه گسترده آن، همواره زمینه‌ساز خلوت، تفکر

و دست یابی به معرفت شهودی برای انسان به شمار آمده است (ادهمی، ادیسی، عامری، ۱۳۹۶: ۱۵۰). در احادیث و روایات دینی نیز فضیلت و آثار فراوانی برای زیارت ائمه و اولیای الهی نقل شده است (نراقی، ۱۳۸۶: ۵۳۴)؛ از این روی یکی از سنت‌های دیرینه و حسنه در اسلام، زیارت به‌ویژه در میان شیعیان است. استقبال مردم از اماکن زیارتی در تمامی ادیان الهی و آسمانی و اشتیاق مسلمانان به زیارت بزرگان دینی و مزارهای مقدس آنان بر کسی پوشیده نیست (اخوان ادبائی، غفوری فرد، ۱۴۰۰: ۱۱)؛ زیرا تمسک به خاندان عصمت و طهارت محکم‌ترین اسبابی است که بین ملت‌های مسلمان مودت ایجاد می‌کند و آن‌ها را کنار هم گرد آورده و به مقصد هدایت می‌کند (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۲۷). اسلام به‌عنوان دین الهی، بنیان خود را بر اجتماع نهاده و احکام و مناسک خود و اعتلای فرهنگ مردمان را در اجتماع‌پذیری بنا نهاده است (مظهری، ۱۴۰۰: ۶۸). از دیگر فواید وجود بقاع متبرکه در جامعه اسلامی می‌توان به اتحاد و یکپارچگی جامعه تحت لوای بقاع متبرکه، حفظ قداست شعائر دین، معرفی الگوهای شاخص به جامعه، شناخت مکتب، زیادشدن مودت و دوستی، برآورده شدن حاجات، پرستش خدای تعالی و هدف‌داری زندگی، برخورداری از برکات وجودی شجره طیبه و بعد سیاسی زیارت بقاع متبرکه اشاره کرد (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۴۴). با توجه به اینکه آنچه در بقاع متبرکه بر آن تأکید می‌شود در راستای آموزه‌های دینی است، این امر موجب اتحاد بیشتر جامعه اسلامی خواهد شد؛ از این رو بقاع متبرکه در سطحی از تأثیرگذاری که بر جامعه دارند به ریسمان وحدت‌بخشی تبدیل می‌شوند که افراد را به هم پیوند زده و آن‌ها را از پراکندگی باز می‌دارند. با پرورش چنین وحدتی است که همگرایی در میان مسلمانان و در سطح گسترده‌ای از جامعه به وجود آمده و مانع پراکندگی آن‌ها از جنبه روحی و جسمی می‌شود. تحقق این مسئله همان خواسته دین و صلاح جامعه اسلامی است، همچنان که قرآن کریم در آیه ۱۰۳ سوره مبارکه آل عمران بر تمسک به عامل وحدت‌بخش که همان توجه به خدای متعال و چنگ زدن به حبل‌الله است تأکید نموده (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۲۷) و می‌فرماید: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ)؛ و همگی به ریسمان خدا چنگ زبید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید آنگاه که دشمنان (یکدیگر) بودید پس میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید و برکنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رهانید این‌گونه خداوند نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌کند باشد که شما راه یابید.

بقاع متبرکه ظرفیت بسیار بالایی را در ترویج فرهنگ تولی و تبری فراهم می‌کند. این ظرفیت با جلوه‌های متعدد و متنوعی مانند ولی‌شناسی، دشمن‌شناسی، توسل، امر به معروف و نهی از منکر، وحدت اجتماعی و... در اختیار متولیان فرهنگی و مذهبی و توده‌های عظیم زائران است (کریمی، داوری، ۱۳۹۴: ۳۲۳). استفاده علمای دین و مسئولان فرهنگی و مذهبی از ظرفیت حضور اقشار مختلف زائران در بقاع متبرکه، تفسیر و تبیین صحیح زیارت‌نامه‌ها و ادعیه معصومین، نشان دادن ابعاد فرهنگی و اجتماعی دعاها و زیارت‌نامه‌ها و معرفی جایگاه و مقام حقیقی اهل بیت علیهم‌السلام می‌تواند نقش فعالی را در ترویج فرهنگ تولی و تبری ایفا کند (کریمی، داوری، ۱۳۹۴: ۳۲۴). آشنا کردن زائران بقاع متبرکه با هدف و فلسفه اصلی زیارت، معرفی شخصیت علمی و اخلاقی امامان و امام‌زادگان علیهم‌السلام

به‌عنوان اسوه و الگو در جهان امروز و برای نسل جوان و تطبیق صحیح ویژگی‌های دشمنان اسلام و مخالفان اهل‌بیت بر دشمنان مسلمین در جهان معاصر از جمله ظرفیت‌هایی است که در بقاع متبرکه هنوز آن‌گونه که شایسته است به فعلیت نرسیده. مسئولان نظام اسلامی، نخبگان حوزه و دانشگاه و واعظان و مداحان می‌توانند از این ظرفیت‌ها در راستای ترویج فرهنگ تولی و تبری استفاده کنند (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۲۹). حضور افراد و اجتماعات انسانی در بقاع متبرکه و اعمالی که در این اماکن انجام می‌دهند موجب شناخت بیشتری از مکتب اسلام خواهد شد. اگر مسلمانان، شناخت درستی از مکتب اسلام نداشته باشند، نخواهند توانست در برابر هجمه‌های فرهنگی و تبلیغاتی مخالف، عقاید خود را حفظ کرده و در این موارد دچار تزلزل خواهند شد. دشمنان اسلام اهمیت بیگانگی از مکتب را به‌خوبی درک کرده و تلاش آنان در طول سالیان اخیر، بر دور ساختن ملت‌های مسلمان از هویت اسلامی خود بوده است (آزادی، ۱۳۹۴: ۴۳۱). ترویج فرهنگ استکبارستیزی و تمسک به آموزه‌ها، داشته‌های دینی و اعتقادات مذهبی با حضور و تجمع گسترده مردم در مساجد و بقاع متبرکه و بهره‌مندی از آن به‌عنوان سنگر و خاکریز دفاع از آرمان‌های اسلامی در بسیاری از ملل هوشیار منطقه به‌وضوح قابل مشاهده است. به همین دلیل است که بقاع متبرکه و مساجد در نگاه غربیان به‌عنوان مرکزی حرکت آفرین و هدایتگر جنبش‌های آزادی‌خواهی و عدالت‌طلبی و نیز چشمه جوشان استکبارستیزی درآمده‌است؛ بنابراین عامل اساسی عداوت و کینه‌توزی معاندین با بیداری اسلامی، این امر مهم است که آن را بر نمی‌تابند و همواره سعی در تخریب این فرهنگ ناب اسلامی دارند. نمونه بارز این دشمنی آشکار غرب و صهیونیسم در تخریب هدفمند و جهت‌دار بیش از چندین مسجد و بقاع متبرکه است (کائینی، ۱۳۹۲: ۶۲).

همچنین می‌توان چنین نتیجه گرفت که بیداری شیعه در طول تاریخ می‌تواند متأثر از وجود اماکن متبرکه در منطقه بوده باشد چراکه این اماکن با اعتقاد قلبی مردم منطقه رابطه‌ای بسیار نزدیک برقرار کرده است، که این امر خود باعث جاودانگی اعتقادات مذهبی در منطقه می‌گردد (کمری، عزتی، ۱۳۹۵: ۶۴). اماکن متبرکه به‌واسطه روح و کالبد عبادی خود می‌توانند محلی برای ترویج علوم مختلف در راستای دستورات خداوند باشند (اخوان ادبائی، غفوری‌فرد، ۱۴۰۰: ۱۹).

در بقاع متبرکه توسعه فرهنگی در مسائلی مانند تبلیغ امور دینی، جشنواره و همایش‌ها، جوایز فرهنگی، کتاب و کتاب‌خوانی، امور قرآنی، چاپ و نشر و تولیدات فرهنگی دسته‌بندی می‌شوند. که ارتباط و اطلاع‌رسانی، مناسبت‌ها، سؤالات دینی و اعتقادی، مشاوره نیز در شمول آن‌ها است. اسلام به مباحث مربوط به تبلیغ اهمیت ویژه‌ای قائل است که در سیره مدیریتی رسول‌الله ﷺ و روایات متعدد و حوادث صدر اسلام این قضیه به‌خوبی به چشم می‌خورد. در تبلیغ امور فرهنگی بسیاری از مسائل که موردتوجه خداوند در زندگی بشر برای راه‌یابی به کمال و سعادت است در نظر گرفته می‌شود. مسائل مختلفی که بر روی فرهنگ زندگی دین‌مدارانه و سالم و الهی تأثیرگذار است. لذا پرداختن به حوزه تبلیغ و توسعه آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (اخوان ادبائی، غفوری‌فرد، ۱۴۰۰: ۱۳)؛ از این‌رو مدیریت صحیح و اصولی این اماکن علاوه بر حفظ آن، بر زندگی اجتماعی مسلمانان و همچنین در هویت فرهنگی و تمدنی آن‌ها اثرگذار است (پوراسماعیل، اخوان ادبائی، ۱۳۹۹) از سویی نیز باعث ارتقا و پاسداری از فرهنگ و تمدن اسلامی می‌شود.

۴. تأثیرات مجازات جایگزین به عنوان خدمت در امامزادگان در زندگی محکومان

یکی از رایج‌ترین مجازات کیفری در تاریخ نظام‌های قضایی جهان، مجازات حبس بوده است (عبداللهی‌پور، رنجبر، بشیری، ۱۴۰۳: ۹) و دفاع از جامعه در قبال مجرمین از دیرباز مدنظر دولت‌ها از جمله ایران بود، تا جایی که دولت‌ها می‌کوشیدند با اعمال مجازات شدید همچون حبس و شکنجه در راستای مجازات مجرم و بازدارندگی از جرم گام بردارند (حاجی نصیری، سیمبر، ۱۳۹۶: ۱) لیکن دیری نپایید که آثارها نشان داد، حبس کیفری چه با فلسفه ارباب و بازدارندگی و با فلسفه اصلاح و درمان با شکست مواجه شده است و در کشورهای با نظام کیفری حبس محور، مانند ایران، نه تنها ارتکاب جرم کاهش نیافت بلکه آمار تکرار جرم توسط محکومین سابقه‌دار رقم بالایی را نشان داد (فتاحی زفرقندی، ۱۳۹۵: ۵۳) و عواملی از قبیل، سوء رفتار زندانیان با زندانیان، نحوه نگهداری زندانیان، عدم رعایت بهداشت در زندان، شرایط اسفبار ساختمان زندان‌ها و اشباع و تراکم جمعیت در زندان‌ها، سوء تغذیه، نبود مراقبت‌های پزشکی، شیوع بیماری‌های واگیر و عفونی و بیماری‌های ویروسی و مرگ‌بار همچون ایدز، تجاوزهای جنسی، فساد رفتاری، تحمیل هزینه‌های اقتصادی بر جامعه و دولت، ایجاد مشکلات اجتماعی و خانوادگی، بیکاری و طرد اجتماعی، عدم طبقه‌بندی صحیح در زندان، پیامدهای منفی برجسب‌زنی، زوال حس مسئولیت، جرم‌زا بودن محیط زندان، مشکلات روحی و روانی، عدم رعایت اصل شخصی بودن مجازات، آموزش و انتقال تجارب و تفکرات مجرمانه در زندان به یکدیگر و در نتیجه حرفه‌ای‌تر شدن مجرمین، باعث بروز انتقادات شدیدی از جانب حقوق‌دانان و متفکران علوم کیفری نسبت به مجازات حبس شد. زندان، علاوه بر آثار سوء فراوانی که بر شخص زندانی دارد، آثار سوء فراوانی نیز بر خانواده وی تحمیل می‌کند. از جمله:

۴-۱. مشکلات اقتصادی

از آنجاکه اغلب خانواده‌های زندانیان، سرپرست خود را ازدست‌داده‌اند و اغلب نیز از خانواده‌های محروم جامعه هستند، مهم‌ترین دغدغه آن‌ها مسائل اقتصادی و معیشتی از جمله مسکن و مایحتاج اولیه زندگی است. علاوه بر آن مسائل مربوط به بهداشت و درمان نیز بخش عمده‌ای از مشکلات این قبیل خانواده‌هاست. تأمین هزینه‌های تحصیل فرزندان نیز از مواردی است که نباید از نظر دور داشت.

۴-۲. مشکلات اجتماعی

شرمساری و کناره‌گیری از جمع، نگاه بدبینانه اطرافیان، محدود کردن و قطع رابطه اطرافیان با آن‌ها که زمینه را برای انزوای خانواده زندانی و در نهایت طرد اجتماعی آن‌ها از جامعه و حتی برجسب‌زنی به آنان را فراهم می‌کند، که خود باعث بروز مشکلات روحی و روانی عدیده‌ای برای خانواده زندانیان است.

۴-۳. مشکلات فرهنگی؛ اخلاقی و تربیتی

نخستین الگوهای عملی در راستای تربیت اجتماعی هر فرد، والدین است که می‌توانند

بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری شخصیت وی داشته باشند (عبداللهی‌پور، رنجبر، بشیری، ۱۴۰۳: ۱۴). بدون تردید نقش نظارتی و مراقبتی والدین تأثیر بسزایی در فرایند تربیت اجتماعی فرزندان دارد (عبداللهی‌پور، رنجبر، بشیری، ۱۴۰۳: ۱۸)؛ زیرا مهم‌ترین کانون تشکیل شاکله شخصیت اجتماعی انسان محیط خانواده است (عبداللهی‌پور، رنجبر، بشیری، ۱۴۰۳: ۱۳). در صورت نبود حمایت‌های فرهنگی و الگوهای اخلاقی و عاطفی در خانواده، فرزندان این خانواده‌ها ناخواسته در معرض آسیب‌های متعدد از جمله ترک تحصیل و گرایش به رفتارهای پرخطر و بزهکارانه قرار خواهند گرفت. یافته‌های بعضی مطالعات نشان می‌دهد که سه تا شش برابر احتمال انجام رفتارهای خشونت‌آمیز و بزهکاری در فرزندان زندانیان نسبت به سایر فرزندان بیشتر است. ناهنجاری‌های اجتماعی و روانی، افزایش آمار طلاق در بین زندانیان و گاهی گرایش اعضای خانواده زندانیان به مشاغل کاذب و تکدی‌گری نیز از دیگر مضرات حبس است.

نهاد خانواده، به‌مثابه بنیادی‌ترین واحد اجتماع، نقش بی‌بدیلی در سعادت فرد و اجتماع ایفا می‌کند (حائری‌زاده حریمی، جوان جعفری، ناصری مقدم، ۱۳۹۶: ۶۹). این نهاد در شریعت اسلام، جزو نهادهای مقدس به شمار می‌رود. نهاد خانواده در دین اسلام از جایگاه بسیار رفیعی برخوردار است؛ چراکه در بینش توحیدی، از هم‌گسیختگی خانواده، به‌نوعی از هم‌پاشیدگی کل جامعه را در پی خواهد داشت؛ بنابراین ضرورت چاره‌اندیشی درباره نفوذ آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی به این نهاد بنیادین، بسیار حائز اهمیت است (حائری‌زاده حریمی، جوان جعفری، ناصری مقدم، ۱۳۹۶: ۷۰). لذا انتظار می‌رود که سازمان حج و اوقاف و امور خیریه به‌عنوان یکی از نهادهای پذیرنده موضوع آیین‌نامه اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی (کیفرهای جایگزین حبس) با توجه به مسائل مطرح‌شده در خصوص آثار سوء زندان بر زندانی و پیامدهای منفی و تبعات تلخ آن بر خانواده زندانیان و عدم اشاعه بزه نزد اطرافیان و حفظ آبرو، حرمت و شخصیت بزهکار از به‌کارگیری محکومین به خدمات عمومی رایگان در بقاع متبرکه حمایت کرده و شرایط لازم را برای اجرایی شدن هرچه بهتر آن فراهم کنند. همچنان که در دین مبین اسلام نیز به حفظ آبرو و حرمت مؤمن اشاره و تأکید بسیار شده است و حرمت مومن را بالاتر از حرمت خانه کعبه و گناه ریختن آبروی مومن را بیشتر از تخریب خانه کعبه توصیف کرده است. به‌کارگیری محکومین در بقاع متبرکه علاوه بر پیشگیری از آثار مخرب حبس و اصلاح و بازپروری مجرم می‌تواند نقش مؤثری را در تقویت بعد دینی و معنوی بزهکار ایفا کند.

بنا بر آنچه در مجموعه تعالیم دینی یافت می‌شود، حضور در بقاع متبرکه، مساجد و برنامه‌های اجتماعی مذهبی مانند نماز جماعت و ...، به دلیل برخورداری از برکات و منافع فراوان، بسیار مورد تأکید قرار گرفته است؛ هرچه میزان مشارکت و فعالیت در این‌گونه محیط‌های اجتماعی مذهبی بیشتر باشد، نگرش‌های دینی والاتری نصیب انسان خواهد شد؛ به‌دیگر سخن میزان علاقه‌مندی به اماکن مقدس با میزان حضور، ارتباط و فعالیت در آن مکان‌ها رابطه‌ای مستقیم دارد (باهنر، ۱۳۸۳: ۱۲۲). از آنجاکه در بسیاری از آموزه‌های دین اسلام، به حفظ روحیه اجتماعی شهروندان مسلمان و پرهیز از تفرد ایشان تأکید شده، مکتب اسلام را می‌توان مکتبی اجتماعی و جامعه‌ساز تلقی نمود (عبداللهی‌پور، رنجبر، بشیری، ۱۴۰۳: ۲۳). رسول خدا ﷺ می‌فرماید: (مَنْ كَانَتْ الْمَسَاجِدُ بَيْتَهُ ضَمِينَ

اللَّهُ لَهُ الرَّوْحَ وَ الرَّاحَةَ وَ الْجَوَازَ عَلَى الصَّرَاطِ) کسی که مسجد خانه او باشد (مرتب به مسجد تردد کند) خداوند، آسایش و کامیابی او و عبور از صراط را برایش ضمانت کرده است.

۵ مبانی مجازات جایگزین حبس و خدمات عام‌المنفعه در نظام حقوقی ایران

۱-۵. مجازات جایگزین حبس

طبق ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی مجازات جایگزین حبس عبارت از: ۱- دوره مراقبت؛ ۲- خدمات عمومی رایگان؛ ۳- جزای نقدی؛ ۴- جزای نقدی روزانه و ۵- محرومیت از حقوق اجتماعی است؛ که در صورت گذشت شاکی و وجود جهات تخفیف باملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، مهارت، وضعیت، شخصیت و سابقه مجرم، وضعیت بزه دیده و سایر اوضاع و احوال، تعیین و اجرا می‌شود. و برابر تبصره-دادگاه در ضمن حکم، به سنخیت و تناسب مجازات مورد حکم با شرایط و کیفیات مقرر در این ماده تصریح می‌کند. و دادگاه نمی‌تواند به بیش از دو نوع از مجازات جایگزین حکم دهد.

۲-۵. خدمات عمومی رایگان (عام‌المنفعه)

طبق بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی (شماره ابلاغیه ۶۶۸۶۲/ت/۱۳۹۵ هـ ۱۳۹۳/۶/۱۲) ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی، خدمات عمومی رایگان خدمت عام‌المنفعه‌ای که با رضایت محکوم برای مدت معین و به‌طور رایگان به‌موجب حکم دادگاه و وفق ماده (۸۴) قانون به شرح مندرج در این آیین‌نامه، در نهادهای پذیرنده انجام می‌گیرد.

طبق ماده ۲ این آیین‌نامه خدمات عمومی رایگان عبارت‌اند از:

الف) امور آموزشی شامل سوادآموزی، آموزش‌های علمی، فرهنگی، دینی، هنری، ورزشی، فنی و حرفه‌ای و آموزش سبک زندگی و مهارت‌های اساسی آن.

ب) امور بهداشتی و درمانی شامل اقدامات تشخیصی - درمانی، توان‌بخشی، مامایی، بهیاری و پرستاری، نگهداری سالمندان، معلولان و کودکان، مشاوره و روان‌درمانی، بهداشت محیط و درمان اعتیاد.

پ) امور فنی و حرفه‌ای شامل خدمت در کارگاهها، کارخانهها، صنایع وابسته به نهادهای پذیرنده و بخش‌های فنی آن‌ها.

ت) امور خدماتی شامل نگهداری و سرپرستی نهادهای پذیرنده، نظافت اماکن عمومی، حفاظت و نگهداری از فضاهای سبز و بوستان‌های شهری و باغبانی در اماکن مزبور، تعمیر و نظافت وسایل نقلیه عمومی و دولتی و اماکن ورزشی و پارکبانی.

ث) امور کارگری شامل کارگری در بخش‌های ساختمانی، راه‌سازی، معادن، شیلات، مراتع، سدسازی و دیگر طرح‌های عمرانی متعلق به نهادهای پذیرنده.

ج) امور کشاورزی، دامداری، جنگلداری و مرتع‌داری شامل درختکاری، باغبانی، برداشت محصول، مرغداری، پرورش آبزیان و انجام کار در نهادهای پذیرنده و مؤسسات کشت و صنعت وابسته به آن‌ها.

ماده ۳- موارد زیر از شمول این آیین‌نامه خارج است:

(الف) آن دسته از خدمات عمومی رایگان که با امکان دارای طبقه‌بندی، داده‌های محرمانه و اسناد طبقه‌بندی شده و مانند آن‌ها مرتبط است.

(ب) ارائه هرگونه خدمات شخصی توسط محکوم به مسئولان و کارکنان نهادهای پذیرنده.

ماده ۴- نهادهای پذیرنده موضوع این آیین‌نامه عبارت‌اند از:

(الف) وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، آموزش و پرورش، ورزش و جوانان، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، علوم، تحقیقات و فناوری، جهاد کشاورزی، راه و شهرسازی، کشور، صنعت، معدن و تجارت، نیرو و نفت و سازمان‌ها و مؤسسات و ادارات کل تابع آن‌ها.

(ب) سازمان‌های حفاظت محیط‌زیست، میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، آموزش فنی و حرفه‌ای، اوقاف و امور خیریه، زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، پزشکی قانونی و بهزیستی کشور.

(پ) شهرداری‌ها، جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران، کمیته امداد امام خمینی (ره)، بنیاد شهید و امور ایثارگران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان تأمین اجتماعی، کمیته ملی المپیک ایران، بسیج سازندگی، جهاد دانشگاهی و مراکز نگهداری جانبازان، معلولان، سالمندان، کودکان و نوجوانان، درمان اعتیاد وابسته به دستگاه‌ها و مؤسسات دولتی و عمومی غیردولتی مذکور در بندهای فوق‌الذکر.

ماده ۵- نهادهای پذیرنده متقاضی به‌کارگیری محکومان در هر حوزه قضایی مکلف‌اند ظرفیت پذیرش و نوع خدمت موردنیاز خود را بر اساس خدمات مندرج در مواد (۲) و (۳) این آیین‌نامه و با ذکر نشانی محل به‌کارگیری محکوم، هر شش ماه یک‌بار با هماهنگی فرمانداران حوزه مربوط به بالاترین مقام دستگاه مربوط در سطح ملی ارائه و مقامات یادشده نیز اطلاعات به‌دست‌آمده را پس از تأیید، در اختیار دادستان کل کشور قرار دهند تا به نحو مقتضی به دادستان محل یا رئیس دادگاه بخش اعلام نمایند.

ماده ۶- دادگاه صادرکننده رأی با رضایت محکوم و با توجه به نوع جرم، صلاحیت علمی و اخلاقی، شخصیت، تخصص، مهارت، تجربیات و سن محکوم و همچنین ملحوظ داشتن ظرفیت و اولویت نهادهای پذیرنده خدمت و سایر شرایط قانونی، نوع، مدت و ساعات خدمت عمومی رایگان را تعیین خواهد کرد.

ماده ۷- در صورت نبود ظرفیت پذیرش یا خدمت موردنظر در حوزه قضایی دادگاه صادرکننده حکم و وجود ظرفیت پذیرش در سایر حوزه‌های قضایی، دادگاه صادرکننده حکم می‌تواند با رضایت محکوم و با اعطای نیابت، محکوم را به سایر حوزه‌ها اعزام کند.

ماده ۸- پس از صدور حکم قطعی مبنی بر انجام خدمات عمومی رایگان و ارسال پرونده به اجرای احکام، قاضی اجرای احکام محل اجرای حکم با رعایت قانون و ماده (۴۹۵) قانون آیین دادرسی کیفری - مصوب ۱۳۹۲ - و در چارچوب حکم صادرشده محکوم را به نهاد پذیرنده معرفی و بر نحوه اجرای حکم نظارت می‌نماید.

تبصره - قاضی اجرای احکام نسخه‌ای از رونوشت معرفی‌نامه محکوم را به مرکز حفاظت اطلاعات قوه قضاییه و حراست نهاد پذیرنده ارسال می‌کند.

ماده ۹ - نهاد پذیرنده محکوم، علاوه بر رعایت مسائل امنیتی و حفاظتی در خصوص به‌کارگیری محکوم، مکلف است ضمن نظارت بر عملکرد محکومان معرفی‌شده، به‌صورت ماهیانه گزارش تفصیلی محکومان را با اعلام نظر صریح در خصوص شروع به کار و نحوه انجام خدمات شامل ساعات حضور روزانه، میزان غیبت و تأخیر وی، هرگونه بی‌نظمی و کوتاهی در انجام خدمت محوله و میزان رضایتمندی نهاد پذیرنده و مراجع از خدمت ارائه‌شده را به نحو کامل به اجرای احکام مربوط گزارش نماید.

ماده ۱۰ - محکومان معرفی‌شده باید بدون هیچ‌گونه نشانه یا لباس متمایزی در نهاد پذیرنده حاضر و به انجام خدمت مبادرت ورزند.

ماده ۱۱ - چنانچه به هر علت انجام خدمت عمومی در محل تعیین‌شده ممکن نباشد یا محکوم بنا به عذر موجه درائت‌های انجام خدمت عمومی متقاضی تغییر نوع یا محل خدمت باشد، نهاد پذیرنده باید مراتب را به قاضی اجرای احکام محل اجرای حکم منعکس نماید. در این صورت، قاضی اجرای احکام حسب مورد با لحاظ رأی دادگاه و مفاد این آیین‌نامه موضوع را بررسی و تصمیم مقتضی اتخاذ خواهد نمود.

ماده ۱۲ - قاضی اجرای احکام با توجه به گزارش ماهانه نهاد پذیرنده و وضعیت شخصی، خانوادگی و اجتماعی محکوم و آثار اجرای حکم و سایر جهات در چارچوب ماده (۷۷) قانون و سایر گزارش‌های واصله، حسب مورد تخفیف یا تبدیل یا توقف موقت یا تشدید مجازات خدمات عمومی رایگان را وفق مقررات قانونی به دادگاه صادرکننده رأی پیشنهاد می‌کند.

ماده ۱۳ - اجرای خدمات عمومی رایگان باید به‌گونه‌ای باشد که تمامی قوانین و مقررات مربوط از جمله در خصوص شرایط کار زنان و نوجوانان، محافظت فنی، بهداشتی، ایمنی و ضوابط کارهای سخت و زیان‌آور رعایت شود.

ماده ۱۴ - به‌منظور اجرای هدفمند و منظم مجازات جایگزین از جمله خدمات عمومی رایگان و پیگیری و نظارت بر آن، دادستان یا رئیس حوزه قضایی بخش حسب نیاز می‌تواند شعبه یا شعبی از اجرای احکام کیفری را به‌عنوان اجرای احکام مجازات جایگزین تعیین کند.

ماده ۱۵ - در راستای تحقق کامل اهداف قانون‌گذار، به‌ویژه کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها و به‌منظور ایجاد هماهنگی، فراهم کردن زمینه اجرای دقیق و صحیح، نظارت و پایش مجازات جایگزین، واحد نظارت و ارزیابی اجرای مجازات جایگزین متناسب با امکانات موجود در دادستانی کل کشور تشکیل خواهد شد. دادستان کل کشور مکلف است با همکاری وزارت دادگستری سالانه گزارشی از فعالیت‌ها و اقدامات انجام‌شده در این زمینه را تهیه و به رئیس قوه قضاییه و هیئت‌وزیران ارائه نماید.

ماده ۱۶ - قوه قضاییه با استفاده از ظرفیت سامانه مدیریت خدمات قضایی نسبت به جمع‌آوری، حفظ، نظارت و بهره‌گیری از اطلاعات مربوط به اجرای خدمات عمومی رایگان اقدام می‌نماید.

۳-۵. ساعات ارائه خدمات عمومی رایگان (ماده ۸۴ ق.م.ا)

۱. جرائم موضوع بند الف ماده ۸۳ ق.م.ا (در جرائمی که مجازات قانونی آن‌ها، حداکثر سه ماه حبس است) تا دویست و هفتاد ساعت.
  ۲. جرائم موضوع بند ب ماده ۸۳ ق.م.ا (در جرائمی که مجازات قانونی آن‌ها، نودویک روز تا شش ماه حبس است و جرائمی که نوع و میزان تعزیر آن‌ها در قوانین موضوعه تعیین نشده است) دویست و هفتاد تا پانصد و چهل ساعت.
  ۳. جرائم موضوع بند پ ماده ۸۳ ق.م.ا (در جرائمی که مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه تا یک سال است) پانصد و چهل تا هزار و هشتاد ساعت.
  ۴. جرائم موضوع بند ت ماده ۸۳ ق.م.ا (در جرائم غیرعمدی که مجازات قانونی آن‌ها بیش از یک سال است) هزار و هشتاد تا دو هزار و صد و شصت ساعت.
- تبصره ۱- ساعات ارائه خدمت عمومی برای افراد شاغل بیش از چهار ساعت و برای افراد غیر شاغل بیش از هشت ساعت در روز نیست، درهرحال ساعات ارائه خدمت در روز نباید مانع امرارمعاش متعارف محکوم شود.
- تبصره ۲- حکم به ارائه خدمت عمومی مشروط به رعایت همه ضوابط و مقررات قانونی مربوط به آن خدمت از جمله شرایط کار زنان و نوجوانان، محافظت‌های فنی و بهداشتی و ضوابط خاص کارهای سخت و زیان‌آور است.
- تبصره ۳- دادگاه نمی‌تواند به بیش از یک خدمت عمومی مقرر در آیین‌نامه موضوع این فصل حکم دهد. درهرحال در صورت عدم رضایت محکوم، به انجام خدمات عمومی، مجازات اصلی مورد حکم واقع می‌شود.
- تبصره ۴- قاضی اجرای احکام می‌تواند بنا به وضع جسمانی و نیاز به خدمات پزشکی یا معذوریت‌های خانوادگی و مانند آن‌ها، انجام خدمات عمومی را به‌طور موقت و حداکثر تا سه ماه در طول دوره، تعلیق نماید یا تبدیل آن را به مجازات جایگزین دیگر به دادگاه صادرکننده حکم پیشنهاد دهد.

۶. شرایط و موارد اعمال مجازات جایگزین حبس و خدمات عام‌المنفعه

۱-۶. شرایط اعمال مجازات جایگزین حبس

در مواردی که اعمال مجازات جایگزین حبس الزامی است، دادگاه می‌بایست بدون هیچ‌گونه پیش‌شرطی اقدام به تعیین مجازات جایگزین حبس نماید؛ اما در مواردی که اعمال این نوع مجازات اختیاری است، دادگاه باید طبق موارد مذکور در ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی به شرح زیر عمل نماید:

۱. گذشت شاکی خصوصی؛
۲. احراز جهات تخفیف.

باملاحظه:

۱. نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن (شرایط مربوط به بزه): نوع جرم: یعنی بسته به اینکه مورد از جرائم عمدی یا غیرعمدی باشد، اعمال جایگزین‌های حبس نیز به همان نسبت متفاوت است؛ و کیفیت ارتکاب جرم: کیفیت ارتکاب جرم را می‌توان به چگونگی و نحوه ارتکاب جرم و همچنین اوضاع و احوال وقوع جرم، تفسیر نمود. معیارهای تأثیرگذار بر کیفیت ارتکاب جرم می‌تواند مختلف باشد از جمله: تعداد مرتکبین، اتفاقی بودن ارتکاب جرم یا با قصد قبلی بودن آن، زمان و مکان ارتکاب جرم، ساده یا پیچیده بودن جرم (محمدحسین زاده، مرادقلی، ۱۳۹۲: ۱۵).

۲. ملاحظه آثار ناشی از جرم (شرایط مربوط به بزه): با ارتکاب جرم آثار مادی یا روحی و روانی متعددی بر بزه دیده یا بستگان وی و همچنین بر جامعه وارد می‌شود که هر چه این آثار بیشتر باشد، امید استفاده از جایگزین‌های حبس کاهش می‌یابد (محمدحسین زاده، مرادقلی، ۱۳۹۲: ۱۵).

۳. ملاحظه سن، مهارت، شخصیت و سابقه‌ی جرم (شرایط مربوط به بزهار): به این نوع شیوه تعیین مجازات، اصل فردی کردن مجازات یا اصل تناسب مجازات با مجرم گفته می‌شود. در شخصی کردن مجازات (فردی کردن مجازات)، قاضی، برای تعیین مجازات باید به شخصیت متهم، اوضاع و احوال وی، سوابق وی و علل سوق وی به بزهار، توجه نماید؛ زیرا کیفر باید متناسب با درجه خطرناکی متهم باشد تا او را اصلاح کرده و برای بازگشت به جامعه آماده کند. ۴. ملاحظه وضعیت بزه دیده و سایر اوضاع و احوال: یکی از مهم‌ترین شرایط اعمال مجازات جایگزین حبس، گذشت شاک و جبران خسارت وی خواهد بود. این رویکرد قانون‌گذار، نشان از توجه وی به عدالت ترمیمی در فرایند دادرسی است. از اساسی‌ترین رسالت عدالت ترمیمی، جبران ضرر و زیان بزه دیده و نیز جامعه به‌عنوان متأثر از جرم است.

- دادگاه ضمن تعیین مجازات جایگزین، مدت مجازات جایگزین حبس را نیز تعیین می‌کند تا در صورت تعذر اجرای مجازات جایگزین، تخلف از دستورها یا عجز از پرداخت جزای نقدی، مجازات حبس اجرا شود (ماده ۷۰ ق.م.ا).
- همراه بودن سایر مجازات با مجازات حبس، مانع از صدور حکم به مجازات جایگزین حبس نیست. در این صورت دادگاه می‌تواند به مجازات مذکور هم‌زمان با مجازات جایگزین حبس حکم دهد (ماده ۷۵ ق.م.ا).
- ملاک تعیین صلاحیت دادگاه و تجدیدنظرخواهی از حکم محکومیت به مجازات جایگزین حبس، مجازات قانونی جرم ارتکابی است (ماده ۷۶ ق.م.ا) و (تبصره ۱ ماده ۴۲۷ قانون آ.د.ک).
- قاضی اجرای احکام می‌تواند با توجه به وضعیت محکوم و شرایط و آثار اجرای حکم، تشدید، تخفیف، تبدیل یا توقف موقت مجازات مورد حکم را به دادگاه صادرکننده رأی پیشنهاد کند. قاضی مذکور به تعداد لازم مددکار اجتماعی و مأمور مراقبت در اختیار دارد (ماده ۷۷ ق.م.ا).
- محکوم در طول دوره محکومیت باید تغییراتی نظیر تغییر شغل و محل اقامت را که مانع

یا محل اجرای حکم باشد به قاضی اجرای احکام اطلاع دهد (ماده ۷۸ ق.م.ا).
 ضمانت اجرای این ماده، ماده ۸۱ ق.م.ا است.

- چنانچه رعایت مفاد حکم دادگاه از سوی محکوم حاکی از اصلاح رفتار وی باشد دادگاه می‌تواند به پیشنهاد قاضی اجرای احکام برای یک‌بار بقیه مدت مجازات را تا نصف آن تقلیل دهد (ماده ۸۰ ق.م.ا).
- دادگاه می‌تواند ضمن حکم به مجازات جایگزین حبس، با توجه به جرم ارتكابی و وضعیت محکوم وی را به یک یا چند مورد از مجازات تبعی یا تکمیلی نیز محکوم نماید. در این صورت مدت مجازات مذکور نباید بیش از دو سال شود (ماده ۸۷ ق.م.ا).
 طبق ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی جهات تخفیف عبارت‌اند از:

۱. گذشت شاکي یا مدعی خصوصی؛
  ۲. همکاری مؤثر متهم در شناسایی شرکا یا معاونان، تحصیل ادله یا کشف اموال و اشیاء حاصله از جرم یا به‌کاررفته برای ارتكاب آن.
  ۳. اوضاع و احوال خاص مؤثر در ارتكاب جرم، از قبیل رفتار یا گفتار تحریک‌آمیز بزه دیده یا وجود انگیزه شرافتمندانه در ارتكاب جرم.
  ۴. اعلام متهم قبل از تعقیب یا اقرار مؤثر وی در حین تحقیق و رسیدگی.
  ۵. ندامت، حسن سابقه یا وضع خاص متهم از قبیل کهولت یا بیماری.
  ۶. کوشش متهم به‌منظور تخفیف آثار جرم یا اقدام وی برای جبران زیان ناشی از آن.
  ۷. خفیف بودن زیان وارده به بزه دیده یا نتایج زیان‌بار جرم.
  ۸. مداخله ضعیف شریک یا معاون در وقوع جرم.
- تبصره ۱- دادگاه مکلف است جهات تخفیف مجازات را در حکم خود قید کند.
 تبصره ۲- هرگاه نظیر جهات مندرج در این ماده در مواد خاصی پیش‌بینی شده باشد، دادگاه نمی‌تواند به‌موجب همان جهات، مجازات را دوباره تخفیف دهد.

۲-۶. موارد اجباری اعمال مجازات جایگزین حبس

- در رابطه با برخی از جرائم دادگاه مکلف است طبق قانون، مجازات حبس جرم را به مجازات جایگزین حبس تبدیل نماید. این موارد عبارت‌اند از:
- الف) طبق ماده ۶۵ قانون مجازات اسلامی مرتکبان جرائم عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها سه ماه حبس است به‌جای حبس به مجازات جایگزین حبس محکوم می‌گردند.
- ب) طبق ماده ۶۶ قانون مجازات اسلامی مرتکبان جرائم عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها نودوپیک روز تا شش ماه حبس است به‌جای حبس به مجازات جایگزین حبس محکوم می‌گردند مگر اینکه به دلیل ارتكاب جرم عمدی دارای سابقه محکومیت کیفری به شرح زیر باشند و از اجرای آن پنج سال نگذشته باشد:
۱. بیش از یک فقره سابقه محکومیت قطعی به حبس تا شش ماه یا جزای نقدی بیش از ده میلیون (۱۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال یا شلاق تعزیری.

۲. یک فقره سابقه محکومیت قطعی به حبس بیش از شش ماه یا حد یا قصاص یا پرداخت بیش از یک پنجم دیه.

ج) طبق ماده ۶۸ قانون مجازات اسلامی، مرتکبان جرائم غیر عمدی با مجازات قانونی جرم ارتكابی کمتر یا ۲ سال حبس باشد.

د) طبق ماده ۶۹ قانون مجازات اسلامی مرتکبان جرائمی که نوع یا میزان تعزیر آن‌ها در قوانین موضوعه تعیین نشده است به مجازات جایگزین حبس محکوم می‌گردند.

ه) در قانون در پاره‌ای از موارد، عملی جرم شناخته شده اما مجازاتی برای آن پیش‌بینی نشده است. مثل ماده ۲۸ قانون مطبوعات که مقرر داشته است: «انتشار عکس‌ها و تصاویر و مطالب خلاف عفت عمومی ممنوع و موجب تعزیر شرعی است و اصرار بر آن موجب تشدید تعزیر و لغو پروانه خواهد بود».

در این موارد دادگاه موظف است به جای حبس، حکم به مجازات جایگزین حبس دهد.

۳-۶. موارد اختیاری اعمال مجازات جایگزین حبس

قانون‌گذار در رابطه با مجازات برخی از جرائم، این اختیار را به دادگاه اعطا کرده است تا در صورت احراز شرایطی، مجازات حبس آن جرائم را به یکی از انواع مجازات جایگزین حبس تبدیل نماید. این جرائم عبارت‌اند از:

الف) طبق ماده ۶۷ قانون مجازات اسلامی دادگاه می‌تواند مرتکبان جرائم عمدی را که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه تا یک سال حبس است به مجازات جایگزین حبس محکوم کند، در صورت وجود شرایط ماده (۶۶) این قانون اعمال مجازات جایگزین حبس ممنوع است.

ب) طبق ماده ۶۸ قانون مجازات اسلامی، در جرائم غیر عمدی با مجازات قانونی جرم ارتكابی بیش از دو سال حبس، حکم به مجازات جایگزین حبس اختیاری است.

۴-۶. موارد ممنوعیت اعمال مجازات جایگزین حبس

۱. طبق ماده ۶۶ قانون مجازات اسلامی، مرتکبان جرائم عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها نود و یک روز تا شش ماه حبس است به جای حبس به مجازات جایگزین حبس محکوم می‌گردند (مگر اینکه به دلیل ارتكاب جرم عمدی دارای سابقه محکومیت کیفری به شرح زیر باشند و از اجرای آن پنج سال نگذشته باشد):

الف) بیش از یک فقره، سابقه محکومیت قطعی به حبس تا شش ماه یا جزای نقدی بیش از ده میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا شلاق تعزیری

ب) یک فقره سابقه محکومیت قطعی به حبس بیش از شش ماه یا حد یا قصاص یا پرداخت بیش از یک پنجم دیه.

۲. طبق ماده ۷۱ قانون مجازات اسلامی، اعمال مجازات جایگزین حبس در مورد جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور ممنوع است.

۳. طبق ماده ۷۲ قانون مجازات اسلامی، تعدد جرائم عمدی که مجازات قانونی حداقل یکی از آن‌ها بیش از یک سال حبس باشد مانع از صدور حکم به مجازات جایگزین حبس است.

۴. طبق ماده ۷۳ قانون مجازات اسلامی، در جرائم عمدی که مجازات قانونی آن‌ها بیش از یک سال حبس است در صورت تخفیف مجازات به کمتر از یک سال، دادگاه نمی‌تواند به مجازات جایگزین حبس حکم نماید.

۵-۶. ضمانت اجرای مجازات جایگزین حبس

طبق ماده ۸۱ قانون مجازات اسلامی: چنانچه محکوم از اجرای مفاد حکم یا دستورهای دادگاه تخلف نماید، به پیشنهاد قاضی اجرای احکام و رأی دادگاه برای بار نخست یک‌چهارم تا یک‌دوم به مجازات مورد حکم افزوده می‌شود و در صورت تکرار، مجازات حبس اجرا می‌گردد.

تبصره: دادگاه در متن حکم آثار تبعیت و تخلف از مفاد حکم را به‌طور صریح قید و به محکوم تفهیم می‌کند. قاضی اجرای احکام نیز در ضمن اجرا با رعایت مفاد حکم دادگاه و مقررات مربوط، نحوه نظارت و مراقبت بر محکوم را مشخص می‌نماید.

طبق ماده ۸۲ قانون مجازات اسلامی: چنانچه اجرای تمام یا بخشی از مجازات جایگزین حبس با مانعی مواجه گردد، مجازات مورد حکم یا بخش اجرانشده آن بعد از رفع مانع اجرا می‌گردد. چنانچه مانع مذکور به‌واسطه رفتار عمدی محکوم و برای متوقف کردن مجازات ایجاد گردد مجازات اصلی اجرا می‌شود.

۷. ویژگی‌های جایگزین‌های حبس

مجازات اجتماعی کیفیهایی هستند که محدودکننده حقوق و آزادی‌های فردی بوده و دارای خصایص اصلاحی هستند که در ادامه به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۷. اجتماعی و مشارکتی بودن

یکی از خصوصیات مجازات جایگزین حبس اجتماعی بودن آن است؛ بدین معنا که محکوم مجازاتش را در اجتماع تحمل می‌کند. در مفهوم موسع سیاست جنایی، تنها دولت به معنی نهادهای رسمی مختلف همانند دادگستری، وزارتخانه‌ها و... عهده‌دار پاسخ به پدیده مجرمانه نیست، بلکه پاسخ‌های ارائه‌شده از سوی جامعه مدنی و نهادهای مختلف مردمی نیز به پاسخ‌های دولتی افزوده می‌شوند. به‌عبارت‌دیگر؛ دولت و جامعه مدنی در قالب هیئت اجتماع عهده‌دار پاسخ به پدیده مجرمانه می‌شوند (صانعی، ۱۳۷۱: ۳۶). بنابراین امروزه به نقش مردم در فرایند عدالت کیفری بیش‌ازپیش توجه می‌شود و در کنار سازمان‌ها و نهادهای رسمی، مردم نیز در تأمین منافع جامعه نقش به‌سزایی دارند. در ماده ۱ لایحه مجازات اجتماعی جایگزین زندان به‌صراحت به مشارکت مردم و نهادهای مدنی در اجرای مجازات اجتماعی اشاره‌شده بود، ولی در قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) این عبارت حذف‌شده است؛ اما با توجه به ذاتی بودن مشارکت مردم در این نوع مجازات این حذف، نمی‌تواند تأثیری در کاهش نقش مردم در اجرای این مجازات داشته باشد.

۲-۷. دوسویه و توافقی بودن

از مهم‌ترین خصیصه‌های مجازات جایگزین حبس، دوسویه و توافقی بودن آن است؛ یعنی علاوه بر اراده مقام قضایی، اراده بزهکار نیز لازم است تا این جایگزین‌ها قابلیت اعمال داشته باشند (میرزایی، احمدی، سلیمانی باغشاه، ۱۳۸۷: ۱۴۲). توافقی و رضایی بودن جایگزین‌های حبس به صراحت در قانون مجازات اسلامی پذیرفته شده است. بدین معنا که بزهکار می‌تواند پس از ارزیابی این پیشنهاد نسبت به قبول یا رد آن اظهار نظر کند. طبق ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی و تبصره ۳ این ماده و همچنین در مورد نظارت الکترونیکی نیز در ماده ۶۲، رضایت محکوم، شرط اعمال این مجازات دانسته شده است. در مورد سایر جایگزین‌ها (دوره مراقبت، جزای نقدی روزانه، جزای نقدی) هر چند به صراحت در قانون نیامده است، ولی تا زمانی که بزهکار تمایلی بر انجام آن نداشته باشد، مسلماً اجرای آن ممکن نبوده و مجازات اصلی مورد حکم واقع می‌شود.

۳-۷. قابل بازگشت بودن

یکی دیگر از ویژگی‌های جایگزین حبس قابل بازگشت بودن آن است و آن نیز در صورتی می‌باشد که محکوم به تعهدات مقرر عمل نکند که در این صورت، همان مجازات اولیه که حبس است، به اجرا درمی‌آید. در واقع ضمانت عدم اجرای صحیح جایگزین‌های حبس، اعمال همان حبس مقرر در حکم است. طبق ماده ۷۰ قانون مجازات اسلامی: دادگاه ضمن تعیین مجازات جایگزین، مدت مجازات حبس را نیز تعیین می‌کند. تا در صورت تعذر اجرای مجازات جایگزین، تخلف از دستورات یا عجز از پرداخت جزای نقدی، مجازات حبس اجرا شود. هم‌چنین مطابق ماده ۸۱ قانون مجازات اسلامی: چنانچه محکوم از اجرای مفاد حکم یا دستورات دادگاه تخلف نماید، به پیشنهاد قاضی اجرای احکام و رأی دادگاه برای بار نخست یک‌چهارم تا یک‌دوم به مجازات مورد حکم افزوده می‌شود و در صورت تکرار، مجازات حبس اجرا می‌شود (صلاحی، ۱۳۹۵: ۳۴۱).

۴-۷. قابل تعلیق، تبدیل و تخفیف

از دیگر خصیصه‌های جایگزین‌ها این است که چنانچه به واسطه مانع خارجی، خارج از اراده محکوم یا به واسطه معذوریتی مربوط به محکوم، امکان اجرای آن موقتاً ممکن نباشد، قابل تعلیق است. لذا مطابق ماده ۸۲ قانون مجازات اسلامی: چنانچه اجرای تمام یا بخشی از مجازات جایگزین حبس با مانعی مواجه گردد، مجازات مورد حکم یا بخش اجرا نشده آن، بعد از رفع مانع اجرا می‌گردد. چنانچه مانع مذکور به واسطه رفتار عمدی محکوم و برای متوقف کردن مجازات ایجاد گردد، مجازات اصلی اجرا می‌شود (علی‌آبادی، ۱۳۸۹: ۷۳). همچنین طبق تبصره ۴ ماده ۸۴ این قانون: قاضی اجرای احکام می‌تواند بنا به وضع جسمانی و نیاز به خدمات پزشکی یا معذوریت‌های خانوادگی و مانند آن‌ها، انجام خدمات عمومی را به‌طور موقت و حداکثر تا سه ماه در طول دوره، تعلیق نماید یا تبدیل آن را به مجازات جایگزین دیگر به دادگاه صادرکننده حکم، پیشنهاد کند. همان‌طور که معلوم است، این ماده فقط در مورد یکی از جایگزین‌های حبس، یعنی انجام خدمات عمومی موارد تعلیق و تبدیل آن را بیان نموده است. از همین رو، ماده ۸۰ قانون مجازات اسلامی

جهات تخفیف مجازات بعد از اجرایی شدن حکم را بیان نموده است. مطابق این ماده: چنانچه رعایت مفاد حکم دادگاه از سوی محکوم حاکی از اصلاح رفتار وی باشد، دادگاه می‌تواند به پیشنهاد قاضی اجرای احکام، برای یک‌بار بقیه مدت مجازات را تا نصف تقلیل دهد (صلاحی، ۱۳۹۵: ۳۴۱).

۵-۷. عدم طرد مجرم از اجتماع

در سال‌های اخیر اکثر نظام‌های پاسخ‌گو به جرم تلاش دارند تا با اتخاذ تدابیر درمان‌مدار زمینه اصلاح مجرمان و بازگشت آن‌ها به جامعه را فراهم سازند و تا حد امکان با فاصله گرفتن از حقوق تنبیهی از حذف یا طرد بزهکار جلوگیری کنند. در این راستا، سیاست اصلاح و درمان بزهکار درصدد است تا از مجرای حفظ و نگهداری مجرم در جامعه و تحت نگهداری قرار دادن او، سیاست حذف و طرد مجرم از جامعه را کنار بگذارد. زیرا دستاوردهای آن معقول‌تر، انسانی‌تر و کارآمدتر خواهد بود (خاکساری، ۱۳۹۸: ۱۸).

نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر اکثر نظام‌های پاسخ‌گو به جرم تلاش دارند تا با اتخاذ تدابیر درمان‌مدار زمینه اصلاح و بازپروری مجرمین و بازگشت آن‌ها به جامعه را فراهم سازند و تا حد امکان با فاصله گرفتن از سیاست تنبیهی از حذف و یا طرد بزهدار جلوگیری کنند. زیرا استفاده از حبس به‌عنوان یک ضمانت اجرای مهم در برخورد با بزهدار در سیاست کیفری کشورهای مختلف با موفقیت چندانی همراه نبوده و به همین جهت، سیاست جنایی سازمان ملل متحد و نظام‌های حقوقی پیشرفته معاصر با بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوین جرم‌شناسی، کیفرشناسی و جامعه‌شناسی کیفری بر این اساس استوار می‌باشد که استفاده از زندان به‌عنوان آخرین حربه برای مقابله با مجرمین خطرناک و توسل به مجازات اجتماعی جایگزین در سطح گسترده، در راستای اصلاح و بازپروری مجرمین در سطح جامعه و جلوگیری از برخورد و معاشرت و کسب تجارب مجرمین اتفاقی از مجرمین خطرناک و به‌عادت که این امر خود نه تنها امنیت جامعه را تضمین می‌نماید، بلکه ضمن رعایت الزامات ناظر بر حقوق بشر و کرامت انسانی، هزینه‌های عدالت کیفری را به‌گونه چشمگیری کاهش می‌دهد و زمینه اصلاح و بازپروری مجرمین را به‌شيوه مطلوب‌تری فراهم می‌کند.

بقاع متبرکه نیز از جایگاه و ظرفیت معنوی و ویژه‌ای در جهت کاهش و رفع آسیب‌های اجتماعی برخوردار است، ظرفیتی اثرگذار که غالب کشورهای از وجود آن‌ها محروم‌اند. از این‌رو انتظار می‌رود مسئولین و متولیان مربوطه کشور با درک این مهم، از نقش بی‌بدیل بقاع متبرکه در کاهش آسیب‌های اجتماعی غافل نشوند. کار عام‌المنفعه (خدمات عمومی رایگان، یکی از موارد کیفرهای جایگزین حبس)، جایگزینی است که مستلزم همکاری و مشارکت جامعه، کارفرمایان و مؤسسات دولتی، به‌جهت پیشبرد هرچه مطلوب‌تر اهداف این جایگزین، با دستگاه قضایی است. لذا بر اساس بند (ب) ماده ۴ آیین‌نامه‌ی اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی (کیفرهای جایگزین حبس)، اوقاف و امور خیریه نیز یکی از نهادهای پذیرنده موضوع این آیین‌نامه می‌باشد که با توجه به مشکلات مطرح شده در خصوص آثار سوء زندان بر زندانی و خانواده وی و در نتیجه اجتماع انتظار می‌رود این نهاد در کمک به کاهش آسیب‌های اجتماعی با استفاده از ظرفیت‌های موجود نقش موثری را ایفا کند. لذا یافته‌ها و نتایج پژوهش حاکی از این است که سازمان اوقاف و امور خیریه به‌عنوان یکی از نهادهای پذیرنده (مقرر در قانون) از خدمات عام‌المنفعه (خدمات عمومی رایگان)، می‌توانند با استقبال از خدمات رایگان محکومین در بقاع متبرکه نقش به‌سزایی را در راهبرد اهداف خدمات عام‌المنفعه در جهت اصلاح و بازپروری مجرم و عدم طرد وی از جامعه داشته باشند.

پیشنهادها

با توجه به مباحث مطرح‌شده پیشنهادهایی به‌منظور ارتقا امنیت و حقوق فردی و اجتماعی برای مقنن و متولیان امر در پرتو گسترش مجازات اجتماعی محور ارائه می‌گردد.

۱. استقبال و حمایت سازمان اوقاف و امور خیریه به‌عنوان یکی از نهادهای پذیرنده مهم کشور، از خدمات عمومی رایگان (خدمات عام‌المنفعه) در جهت اصلاح و تربیت بزهدار و قطع نشدن

- ارتباط وی با جامعه و افزایش حس مسئولیت‌پذیری و تعهد مجرم به جامعه و جلوگیری از پیامدهای منفی حبس.
۲. محکوم کردن مجرمین دارای صلاحیت به تشخیص قاضی به خدمات عمومی رایگان در بقاع متبرکه؛ زیرا حضور در این اماکن مقدس به دلیل فضای معنوی و روحانی حاکم بر آن موجب تلطیف روح انسان و تعدیل تمایلات نفسانی، نرم شدن قلوب و در نتیجه باعث تقویت بنیه اعتقادی، رشد و سلامت اخلاقی محکومین شده که در نهایت موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی درگرو پیامدهای سازنده دینی و مذهبی این فضا می‌شود.
۳. استفاده از رسانه‌های گروهی فعال به‌ویژه صداوسیما، به جهت تأثیرگذاری بیشتر در جامعه و ساخت فیلم با مضمون کیفرهای جایگزین، در جهت اطلاع‌رسانی از شرایط اعمال جایگزین‌های حبس در قانون مجازات اسلامی،
۴. استفاده از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد در تغییر نگرش‌های منفی افراد جامعه نسبت به اجرای خدمات عمومی رایگان (خدمات عام‌المنفعه) در مراکز و اماکن عمومی، به دلیل عدم اعتماد مردم نسبت به مجرمین، محکوم به این نوع جایگزین.

کتاب‌نامه

* قرآن کریم

آشوری، محمد، (۱۳۸۲)، **جایگزین‌های زندان یا مجازات بینابین**، چاپ اول، تهران: انتشارات گرایش.

آزادی، فرشته، (۱۳۹۴)، «فلسفه زیارت بقاع متبرکه در آینه آثار دنیوی و اخروی آن»، **کنگره ملی امامزادگان با محوریت حضرت حسین بن موسی‌الکاظم علیه‌السلام، مجموعه مقالات برگزیده کنگره ملی حضرت حسین بن موسی‌الکاظم علیه‌السلام**، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم قم. اخوان ادبائی، احسان؛ غفوری‌فرد، مهدی، (۱۴۰۰)، «توسعه در اماکن متبرکه مذهبی از دیدگاه اسلام»، **چهارمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، موسسه پژوهشی مدیریت مدرن تهران**.

ادهمی، عبدالرضا؛ ادریسی، افسانه؛ عامری، مهدی، (۱۳۹۶)، «تأثیر اماکن مذهبی بر تجربه‌های عرفانی و اعتقادات دینی»، **فصلنامه عرفان اسلامی**، سال چهاردهم، شماره ۵۳، صص ۱۶۲-۱۴۵. ایمانی، علی اکبر، (۱۳۹۴)، «نقش فرهنگی بقاع متبرکه در جامعه»، **کنگره ملی حضرت محمد هلال ابن علی علیه‌السلام**، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم قم.

باهنر، ناصر، (۱۳۸۳)، **آموزش مفاهیم دینی همگام با روان‌شناسی رشد**، تهران: چاپ و نشر بین‌الملل سازمان تبلیغات اسلامی.

پوراسماعیل، احسان؛ اخوان ادبائی، احسان، (۱۳۹۹)، «نقش مدیریت جهادی اماکن و آثار اسلامی در ایجاد و مانایی تمدن و فرهنگ اسلامی»، **همایش ملی قرآن و مطالعات ادبی و اجتماعی**، دانشگاه گلستان.

حائری‌زاده حریمی، محمدرضا؛ جوان جعفری، عبدالرضا؛ ناصری مقدم، حسین، (۱۳۹۶)، «بررسی فقهی و حقوقی امکان سنجی الغای مجازات حبس در جرائم علیه کیان خانواده»، **جستارهای فقهی و اصولی**، شماره ۵، صص ۸۹-۶۹.

حاجی‌تبار فیروزجائی، حسن؛ صفاری، علی، (۱۳۸۶)، **جایگزین‌های حبس در حقوق کیفری ایران**، چاپ اول، تهران: انتشارات فردوسی.

حاجی‌تبار فیروزجائی، حسن، (۱۳۸۷)، «جایگاه جایگزین‌های حبس در نظام عدالت کیفری ایران (حال و آینده)»، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۶۴، صص ۶۷-۸۸.

حاجی نصیری، مهسا، سیمبر، رضا، (۱۳۹۶)، «تبیین مجازات‌های جایگزین حبس در حقوق ایران و انگلیس»، **پنجمین کنفرانس بین‌المللی حقوق و توسعه پایدار جامعه مدنی**، موسسه آموزشی مدیران خبره نارون شیراز.

خاکساری، داوود؛ غلامی، حسین (۱۳۹۸)، عوامل موثر بر صدور مجازات‌های جایگزین حبس، **فصلنامه پژوهش حقوق کیفری**، سال هفتم، شماره ۲۶، صص ۹۴۰-۹۴۰.

خاکسار، داود؛ غلامی، حسین؛ زادگان، مودن، (۱۳۹۵)، آسیب‌شناسی تقنینی و قضائی مجازات‌های جایگزین حبس، **کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز**

هزاره سوم، دوره برگذاری: ۳، موسسه آموزش عالی علامه خویی شیراز.

خلیلی کالی، قاسم؛ محرابی کالی، افشین، (۱۳۹۸)، بررسی تطبیقی مجازات‌های جایگزین حبس در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، مجله علمی علوم اسلامی انسانی، سال پنجم، جلد اول، شماره ۱۸، صص ۶۷-۷۷.

رضایی، سوسن، (۱۴۰۲)، «بررسی نقش بقاع متبرکه در کاهش جرم و آسیب‌های اجتماعی در جامعه»، **هفتمین کنگره سالانه بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری ایران**، دبیرخانه دائمی کنگره تبریز.

شریفی، علی؛ قاسمی سعادت آبادی، مجتبی، (۱۳۹۴)، «بقاع متبرکه به مثابه قطب‌های فرهنگی»، **کنگره ملی حضرت محمد هلال ابن علی علیه‌السلام**، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم قم.

صلاحی، جاوید (۱۳۹۵)، **کیفرشناسی**، چاپ چهارم، تهران: انتشارات میزان.

صانعی، پرویز (۱۳۷۱)، **حقوق جزای عمومی**، جلد اول، چاپ اول، تهران: انتشارات گنج دانش.

عبداللهی‌پور، مهدی؛ سیده رضوی، سمیه، (۱۳۹۵)، «بررسی نقش حرم مطهر امامزاده سید جلال‌الدین اشرف علیه‌السلام در تقویت ارزش‌ها و باورهای دینی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی»، **اولین همایش ملی سید جلال‌الدین اشرف**، گیلان.

علی آبادی، عبدالحسین (۱۳۹۸)، **حقوق جنایی**، چاپ نهم، تهران: انتشارات فردوسی.

عبداللهی‌پور، مهدی؛ رنجبر، رضا؛ بشیری، محمد مهدی، (۱۴۰۳)، «بررسی آثار به‌کارگیری مجازات جایگزین حبس در تحقق بعد دینی تربیت اجتماعی فرزندان افراد بزهکار»، **فصلنامه قرآن و علوم اجتماعی**، سال چهارم، شماره یک، پیاپی: ۱۳، صص ۹-۲۷.

فتاحی زفرقندی، سجاد، (۱۳۹۵)، «بررسی مجازات‌های جایگزین حبس در اسناد بین‌المللی و ایران و کشورهای مختلف جهان»، **فصلنامه مطالعات حقوق**، دوره ۱، شماره ۱، صص ۷۰-۵۳.

کریمی، محمود؛ داوری، روح‌الله، (۱۳۹۴)، «نقش بقاع متبرکه در ترویج فرهنگ تولی و تبری»، **کنگره ملی حضرت محمد هلال ابن علی علیه‌السلام**، مجموعه مقالات برگزیده کنگره ملی حضرت محمد هلال ابن علی علیه‌السلام، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم قم.

کمری، سجاد؛ عزتی، عزت‌الله؛ صفوی، سید یحیی، (۱۳۹۵)، «بررسی نقش اماکن متبرکه بر مسائل فرهنگی اعتقادی مردم و تاثیرات ژئوپلیتیکی آن (مطالعه موردی استان مازندران)»، **فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی**، سال هشتم، شماره سوم، صص ۶۵-۵۵.

کائینی، محمد رضا، (۱۳۹۲)، «کارکرد اماکن مذهبی (مساجد بقاع متبرکه) در پدافند غیر عامل با رویکرد نقش مردم در دفاع»، **فصلنامه وقف میراث جاویدان**، شماره ۸۱، صص ۷۴-۵۳.

میرزایی، احمد؛ احمدی، ذبیح‌الله؛ سلیمانی باغشاه، اکبر، (۱۳۸۷)، محکومیت‌های کیفری موثر در حقوق ایران، چاپ اول، بوشهر: انتشارات دستغیبی

میرخلیلی، سید محمود؛ یعقوبی، تقی، (۱۳۹۶)، بررسی عوامل قضایی افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها، فصلنامه راهبرد، سال بیست‌وششم، شماره ۸۲، صص ۹۹-۱۲۸.

محمدحسین زاده، عبدالرضا؛ مراد قلی، سعید، (۱۳۹۳)، «نگاهی فقهی به مجازات‌های جایگزین حبس از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲»، **کنگره ملی پژوهش‌های کاربردی علوم انسانی**

اسلامی، مرکز علمی و کاربردی خانه کارگر گرگان.

مظهری، محمد ابراهیم؛ پودات، فاطمه؛ سلطانی‌فرد، هادی، (۱۴۰۰)، «بازشناسی جایگاه بقاع متبرکه در ساختار شهر و اثرات آن بر شکل‌دهی آیین‌های مذهبی، مطالعه موردی: مقبره علی بن مهزیار اهوازی»، **فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی**، سال دوازدهم، شماره چهل و پنجم، صص ۶۱-۷۰.

مولائی، اصغر، (۱۴۰۰)، «تبیین ابعاد و راهبردهای ارتقای معنویت در شهرهای زیارتی با تاکید بر بقاع متبرکه»، **فصلنامه فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی**، سال ششم، شماره اول، صص ۱۷۷-۱۹۳.

نراقی، ملا احمد، (۱۳۸۶)، **دین مراسم مذهبی و فرهنگ**، ترجمه افسانه نجاریان، اهواز: انتشارات رشن.